

Наталія Сергіївна Скубіна

аспірантка кафедри теорії культури і філософії науки
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна,
<https://orcid.org/0000-0003-3799-2923>

ВІЗУАЛЬНІ МЕДІА В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ «ПЛИННОЇ МОДЕРНОСТІ» З. БАУМАНА

Стаття присвячена осмисленню новим візуальних медіа крізь призму концепції «плинної модерності» (liquid modernity) З. Баумана (пол. Zygmunt Bauman; 1925 – 2017 pp.); зокрема розглядається питання ролі нових медіа в побудові ідентичності. Апеляція до медіа зумовлена їхньою гегемонією в житті сучасного світу, коли смартфон виявляється продовження людського тіла, а стрічка новин перетворюється на швидкий малоконтрольований потік фото та відео. Потенційно розгляд нових медіа в контексті плинної модерності може виявити тісну кореляцію між цими явищами, ба навіть доповнити концепцію життєвих стратегій З. Баумана в епоху «плинної модерності».

В статті розкриті основні стратегії З. Баумана в формуванні сучасної ідентичності, а саме описані моделі «паломника», «бродяги», «туриста» та «гравця», розглянуті основні відмінності в окресленій теорії між модерном та постмодерном, схарактеризовано недоліки, які Бауман вбачає в «плинній модерності», серед яких криза сім'ї, нездатність до політичного, хаотичність й непостійність, тотальний консюмеризм, віртуальність. Погляди Баумана на медіа видаються переважно песимістичними, бо віртуальний простір розглядається виключно як спосіб уникнення реальності.

Порівнюючи місце медіа в концепції «плинної модерності» з деякими ключовими працями в полі медіатеорії (зокрема, з концепціями М. Маклуена та Ф. Кіттлера), здається очевидною необхідність імплікації медіадосліджень у філософію Баумана задля глибшого розуміння принципів вибудови ідентичності в сучасності. Детально розглядаючи підхід М. Маклуена до визначення і аналізу медіа, бачимо, що без розуміння тих змін, що відбуваються в соціокультурі під впливом виникнення нових медійних засобів, котрі самі стають повідомленням, неможливо зрозуміти способи побудови ідентичності. Для Маклуена тип панівної культури визначається головним медіа доби. Дослідник доводить, що з часів поширення книгодрукування аудіо-тактильна культура поступається місцем культурі візуальній, але у XX столітті поява нових медіа призвела до повернення аудіо-тактильної культури.

Задля розгляду ролі медіа як інструмента для маніпулювання реальністю, на чому наголошує Бауман, звертаємося до напрацювань С. Зонтаґ, котра в збірці есе «Дивлячись на чужі страждання», аналізувала репрезентацію насилля в медіа..

Ключові слова **філософія медіа, візуальні медіа, медіантропологія, «плинна модерність», ідентичність.**

Як цитувати: Скубіна, Н. (2023). Візуальні медіа в контексті теорії «плинної модерності» З. Баумана. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки»,* (67), 48-53. <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2023-67-06>

In cites: Skubina, N. (2023). Visual media in the context of Zygmunt Bauman's theory of «liquid modernity». *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series "Theory of Culture and Philosophy of Science",* (67), 48-53. <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2023-67-06>
[In Ukrainian]

Проблематика представленого дослідження зумовлена необхідністю філософського осмислення впливу сучасних медіа на стратегію поведінки та життя як окремого індивіда, так і спільнот в цілому. Коріння розробки медіатеорій сягають в другу половину XX століття, коли такі філософи та теоретики, як В. Беньямін, Ж. Бодріяр, Р. Барт, М. Маклуен, Ф. Кіттлер починають аналіз проявів нових медіа в різних площинах соціокультури, починаючи від дослідження трансформацій мистецтва в праці «The Work of Art in the Age of Mechanical

Reproduction» В. Беньяміна 1936 року [Benjamin, 1969] чи створення концепцій симулякру та гіперреальності Ж. Бодріаром [Baudrillard, 1994], і завершуючи висновками Ф. Кіттлера про медіа не як лише про спосіб відтворення інформації в реальності, а як і фактор її формування [Kittler, 1999]. Дослідження способів творення ідентичності нерозривно пов'язане з концепціями в межах медіатеорії, що продовжуючи думку Кіттлера, розглядають нові медіа як такі, котрі здатні неопосередковано впливати на процеси самоідентифікації в суспільстві. За основну концепцію диференціації типів ідентичностей у сучасній світі взяті уявлення З. Баумана.

Розглядаючи проблему ідентичності в контексті Бауманівського розуміння сучасності та його типологізації актуальних для сьогодення життєвих стратегій, бачимо протиставлення стратегій «плинної модерності», тобто сучасності, та «твердого модерну», що для Баумана позначають модер як такий [Bauman, 2013]. Так різниця між двома епохами стає ключем до усвідомлення всієї концепції філософа.

Вчений приписує появу феномену ідентичності саме модерну, коли вперше виникла необхідність у пошуку зрозумілої оточуючим моделі поведінки, що допоможе подолати власну невизначеність. Сам модерн Бауман представляє як сталий світ, проте невиразний, а тому найкращою стратегією життя стає модель «паломника», що має християнське коріння та передбачає не стільки пошук ідентичності, як вже втримання ідентичності раніше набутої. Бауман метафорично порівнює модерн із пустелею, що вимушує «паломників» все життя рухатися до певної мети, самостійно формувати смисли світу [Корнієнко, 2014, с. 272].

Проте модель поведінки «паломника» вже не ефективна в стані «плинної модерності», позбавленої стійкості та незмінності модерну. Через глобалізацію, культурний плюралізм та консьюмеризм світ перестає бути впорядкованим і стабільним, а тому пошук однієї ідентичності та її збереження втрачають будь-який сенс. Тож умови «плинної» дійсності призводять до формування нових життєвих стратегій. Бауман виділяє наступні чотири типи: «той, хто прогулюється», «бродяга», «турист» та «гравець» [Корнієнко, 2014, с. 273]. Та варто зазначити, що жоден з цих типів не є домінуючи та абсолютно цілісним. Вони є комбінаторними, що найкраще відповідає плюралізму постмодерна.

На думку Баумана, перший тип поведінки - «той, хто прогулюється» - це викривлений відгомін основної стратегії модерного світу, тобто «паломника». Для «того, хто прогулюється» життя фрагментується слабко на пов'язані між собою події без наслідків. Як метафору такого життя Бауман використовує образ торгового центру – «молу», як осередка швидких подій, випадкових зустрічей, хаотичних дій [Корнієнко, 2014, с. 274].

Другий тип стратегії – «бродяга» – існував і в модерні, проте радше як вияв маргінальної поведінки. Для постмодерну значне зростання кількості прихильників цієї моделі пов'язана не стільки з особистісним вибором індивіда уникати осідлості, скільки з проблемою нестачі місць, в яких можна закріпитися та осісти. Тож стратегію «бродяги» перш за все переймають на себе емігранти та біженці, що вимушені до кочового способу життя. Розповсюдження цього типу – один з негативних проявів «плинної модерності», з яким зіштовхнулася вражаюча кількість людей, як то мігранти з Північної Африки та Близького Сходу, які були змушені після 2015 року переселитися до Європи та українці, котрі шукали прихистку в Західній Європі після початку російського вторгнення у 2014, а потім і у 2022 роках.

Наступна розповсюджена життєва стратегія за Бауманом – це «турист». «турист» перетворює своє життя в одну велику пригоду, весь час мандрує в пошуках нових вражень та досвіду [Корнієнко, 2014, с. 275]. «Турист» має в своїй основі парадоксальне відношення до образу домівки, яка з одного боку виконує функцію безпечного місця, до якого можна повернутися після подорожі, а з іншого боку дім жахає прихованим потенціалом в'язниці.

І останнім типом поведінки Бауман називає «гравця», чия вправність – це єдине, що має значення в «плинній модерності», яка схожа на гру, або на послідовність відокремлених ігор. Для гравця суспільні умови «гри» постійно змінюються, і він постійно готовий до корегування власних дій задля перемоги у партії. Гравець у такій стратегії відмовляється від ідеї сталої, незмінної життєвої позиції на користь гнучкості та інтуїції [Корнієнко, 2014, с. 275].

За Бауманом кожний тип сучасної життєвої стратегії визначає спосіб творення ідентичності, проте в ситуації «плинної модерності» ці ідентичності радше постають постійною виставою з можливістю переобрання ролей.

В розумінні сучасності Баумана чимало критики постмодернізму. «Плинний модерн» за Бауманом приніс із собою низку нових викликів, як то криза сім'ї, чи політична неспроможність представників будь-якого з сучасних типів творення ідентичності, через їхню орієнтовність на тамування нескінченної спраги до задоволення, втамування власної цікавості тощо [Bauman, 2006]. Вивчаючи теорію Баумана задається, що й до медіа дослідник ставиться скептично. Так в одному з інтерв'ю він говорить, що «соціальні медіа – це пастка» [De Quero, 2016], яка лише створює ілюзію діалогу між людьми, та насправді обмежує індивіда та не дає йому набутти необхідних соціальних навиків. Для Баумана медіа – це весела, але небезпечна розвага, яка здатна «замкнути» людину в тому, що їй подобається і тим самим обмежити її реальність. І нерозумно було б повністю заперечити висунуті аргументи стосовно медіа, адже інтернет-простір безперечно має тенденцію до створення особистісних «мильних бульбашок» чи лакун довкола користувача. Для підтвердження цього тезису згадаймо хоча б алгоритм застосунку «TikTok», який підлаштовується під користувача таким чином, щоб максимально догодити його смакам [Wang, 2022].

Та є кілька проблем, пов'язаних з Бауманівською інтерпретацією медіа, які стають очевидними, якщо порівняти його погляди з поглядами одного з найвідоміших та найперших медіадослідників – Маршалла Маклуена (англ. Herbert Marshall McLuhan, 1911 – 1980 pp.). Серед праць науковця, особливу цікавість представляє книга «Галактика Гутенберга: Становлення друку та нові комунікаційні медіа», що вперше була опублікована в 1962 році. Головна ідея праці полягає в ствердженні невідворотного впливу на культуру та суспільство винаходу друкарської машинки наприкінці XV століття. Маклуена доводить, що саме завдяки цій технології Йоганна Гутенберга, сталися докорінні зміни в способах комунікації, організації суспільства, структурі людського мислення, сприйняття часу та простору. Поширення письма зумовлює вкорінення нового типу культури, а саме візуального [McLuhan, 1962].

Візуальна культура ґрунтується на письмі, друці та візуальних засобах комунікації. У цій культурі великий акцент приділяється послідовності, логічності, аналізу та логіці. Текст, карти, діаграми, фотографії, фільми та відео є основними засобами передачі інформації для такого типу культури. Візуальна культура характеризується лінійним мисленням, де ідеї та концепції розглядаються як послідовні елементи.

За думкою Маршалла Маклуена попередницею візуальної культури була культура аудіо-тактильна. Вона базується на усній передачі інформації, а також на сприйнятті через дотик та почуття [McLuhan, 1962]. В ній акцент приділяється інтуїції, цілісності та емоційному досвіду. Усне оповідання, музика, поезія, ритуали, жестова мова та інші аудіо- тактильні елементи використовуються для передачі значень та створення емоційного зв'язку.

Маклуена вважав, що візуальна культура була домінантною протягом багатьох століть після винайдення друку. Однак, з появою нових електронних технологій, він вбачає зміну в сприйнятті та способі комунікації, що призводило до підвищення значення аудіо-тактильної культури. Вчений розглядає перехід від друку до нових електронних комунікаційних засобів, таких як радіо чи телебачення, і досліджує їх вплив на культуру та спілкування. Він стверджує, що кожне нове комунікаційне середовище має свої особливості та впливає на спосіб сприйняття інформації та взаємодії людей. Він вбачає в нових технологіях потенціал повернення сема до аудіо-тактильної культури, що панувала до книгодрукування. Проте, Маклуена відзначає, що сьогодні візуальна та аудіо-тактильна культури взаємодіють і впливають одна на одну, створюючи різноманітні шаблони сприйняття та взаємодії в суспільстві [McLuhan, 1962].

В окресленій праці Маклуен вказує на те, що поява нового розповсюдженого медіа завжди призводить до виникнення необхідності в засвоєнні нових комунікативних навичок, які заміщають або доповнюють старі [McLuhan, 1994].

«Медіа – це повідомлення» [McLuhan, 2001] говорить Маклуен, пояснюючи, що тип медіа та його форма сама по собі вже є частиною змісту повідомлення. Безсумнівно, нові медіа – а це телебачення, фільми, фотографія, радіо, журнали, відеоігри, і перш за все, мережа інтернет – вимагатимуть трансформації навичок комунікації, проте не зламають комунікацію як таку. Здається, що Бауман бачить можливість отримання реального соціального досвіду лише в офлайн просторі, таким чином зменшуючи онлайн виключного до замітника

реальності, в той час, як Маклуен говорить про медіа як про доповнення людської чуттєвості та реальності [McLuhan, 1994].

Цікаво, що для Бауман нові медіа – це одна з ознак плинної модерності, але водночас він не акцентує увагу на медіа розгортаючи характеристики сучасних стратегій побудови ідентичності. Перш за все здається, що переосмислення та доповнення вимагає «туристичний» тип. Як вже зазначалося раніше, Бауман стверджує, що «турист» ніби боїться власного дому та не хоче бути в ньому замкнутий [Корнієнко, 2014, с. 275]. Але чи можливо відгородити індивіда від «подорожей», що метафорично означають вічний пошук нового та нескінченне прагнення вдовольнити власну цікавість, якщо індивід має смартфон з доступом до мобільного інтернету? Чи не може багатогодинні мандри гіперпосиланням, чи швидкий потік інформації у стрічці новин у фейсбуці, або рекомендаціях TikTok стати новим видом мандрів, які будуть здійснювати «туристи» не виходячи з власної квартири?

Звертаючись до медіаантропології Кіттлера бачимо ще більшу необхідність включення медіатехнологій до факторій формування ідентичностей, адже продовжуючи концепції Маклуена, Кіттлер вбачає в медіа не просто спосіб передачі інформації, а нову вирішальну форму людського досвіду [Петренко, 2014].

Розвиваючи думку Баумана про медіа, як про розвагу, що здатна маніпулювати реальністю, доцільним видається звернення до Сюзен Зонтаг (Susan Sontag; 1933 – 2004 pp.) та її останньої роботи «Дивлячись на чужі страждання». У цій збірці есе на базисі матеріалу про транслювання страждань (війн, терактів тощо) в ЗМІ, дослідниця доводить, що перемиканням каналу з новинами про кількість загиблих під час нової атаки на розважальне телешоу людина не змінює реальності, адже існуючий біль не може бути «вимкнений» натискання кнопки на телевізорі, оскільки той, хто особистісно вписаний в страждання, продовжує в ньому жити [Sontag, 2003, р. 81-88]. І разом з тим Зонтаг наголошує, що, припустимо, військовий сюжет на екрані телевізора може викликати роздуми у тих, для кого цей сюжет лишається лише сюжетом, а як пише Зонтаг: «Nobody can think and hit someone at die same time. »[Sontag, 2003, р. 92]

У висновку необхідно визнати, що чимало пунктів Бауманівської теорії плинної сучасності здаються актуальними та відображають стан сучасної дійсності. Науковцю вдається влучно описати небезпеки постмодерну, з якими стикається індивід (особливо це стосується розмірковувань про вимушених мігрантів, яких Бауман відносить життєвої моделі «безхатків»). Диференціація життєвих стратегій вибудови ідентичності Баумана, може стати чудовим інструментом у філософських дослідженнях, проте на нашу думку, ця теорія не враховує медіа у якості нового важливого елементу дійсності, котрий суттєво впливає на життєві моделі поведінки та містить в собі не лише приховані загрози, а й велику кількість переваг, та, можливо, нові шляхи розвитку суспільства та політики як такої. Безсумнівно, поява нових медіа штовхає соціум до отримання нових навиків та перебудови звичної моделі комунікації, проте нове – не означає гірше, або краще. Нове – це лише нове.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1) Бауман, З. Плинні часи. Життя в добу непевності. / Пер. з англ. Київ: «Критика», 2013. 176 с.
- 2) Бауман, З. Етика постмодерну / Пер. з англ. Р. Зимовець, О. Юдін, Д. Король. Київ: Port-Royal, 2006. 329 с.
- 3) Кірієнко, О. Принципи побудови індивідуальної ідентичності в епохи модерну та постмодерну: підхід З. Баумана / Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2014. №5. С. 271–278.
- 4) Петренко, Д. Філософська медіаантропологія: предмет і стратегії / Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки». № 52. Харків, 2014. С. 128-133.
- 5) Baudrillard, J. Simulacra and Simulation, Ann Arbor: University of Michigan Press, 1994. 164 p.
- 6) Bauman, Z. From Pilgrim to Tourist – or a Short History of Identity / Questions of Cultural Identity. London, 2000. P. 18–35.
- 7) Benjamin, W. The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction, New York: Schocken Books, 1969. 26 p.
- 8) Czarnik S. An Interview with Zygmunt Bauman: How to Turn the Word into Fles / Sage Journals. 2017. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0263276417715312>.

- 9) De Querol, R. Interview: Zygmunt Bauman: "Social media are a trap" / EL PAIS. 2016. URL: https://english.elpais.com/elpais/2016/01/19/inenglish/1453208692_424660.html.
- 10) Kittler, F. *Optische Medien*, Berlin: Berliner Vorlesung 1999, 2002. 331 p.
- 11) Kittler, F. *Gramophone, film, typewriter*, Transl. from the germ. G. Winthrop, M. Wutz. Stanford: Stanford university press, 1999. 315 p.
- 12) Kittler, F. *Perspective and the Book*, Transl. from the germ. S. Ogger. Grey Room, Cambridge : Inc. and Massachusetts Institute of technology. 2001. № 5. P. 39-53.
- 13) Lyotard J.-F. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Transl. from French by Benninton G., Massumi B. Manchester: Manchester University Press, 1984. 110 p.
- 14) McLuhan, M. *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*, Toronto: University of Toronto Press, 1962. 293 p.
- 15) McLuhan, M. *Understanding Media: The Extensions of Man*, Cambridge: The MIT Press, 1994. 389 p.
- 16) McLuhan, M. *The Medium is the Massage*, Berkeley: Gingko Press, 2001. 170 p.
- 17) McLuhan M. *The Mechanical Bride: Folklore of Industrial Man*, B.Y. : The Vanguard Press, 1951. 157 p.
- 18) Plecner, A. Interview with Zygmunt Bauman: Factors Which Made Holocaust Possible, Are Still With Us. Because We Are Still Modern / *Communication Today*. 2014. URL: <https://communicationtoday.sk/interview-with-zygmunt-bauman-factors-which-made-holocaust-possible-are-still-with-us-because-we-are-still-modern/>
- 19) Sontag, S. *Regarding the Pain of Others*, N.Y.: PICADOR, 2003. – 103 c.
- 20) Wang, P. Recommendation Algorithm in TikTok: Strengths, Dilemmas, and Possible Directions / *International Journal of Social Science Studies*, 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/363416435_Recommendation_Algorithm_in_TikTok_Strengths_Dilemmas_and_Possible_Directions.

Стаття надійшла до редакції 29.03.2023

Стаття рекомендована до друку 18.05.2023

Nataliia S. Skubina, PhD Student of the Department of Theory of Culture and Philosophy of Science
V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq. 4, Kharkiv, 61022, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0003-3799-2923>

VISUAL MEDIA IN THE CONTEXT OF ZYGMUNT BAUMAN'S THEORY OF «LIQUID MODERNITY»

The article delves into the cultural-philosophical exploration of new visual media through Zygmunt Bauman's concept of «liquid modernity» (1925–2017), with a specific focus on the role of these media in shaping identity. The appeal of media is attributed to their pervasive presence in modern life, where smartphones are seen as extensions of the human body, and news feeds deliver a rapid, uncontrolled stream of photos and videos. Examining new media within the framework of liquid modernity can potentially reveal a significant correlation between these phenomena, complementing Bauman's concept of life strategies in this era.

The article outlines Bauman's key strategies in influencing contemporary identity, detailing the archetypes of the «pilgrim», the «vagabond», the «tourist», and the «player». It also explores the fundamental differences in theory between modernity and postmodernity, highlighting the criticisms Bauman has of liquid modernity, such as family crises, political impotence, chaos, inconsistency, rampant consumerism, and virtuality. Bauman's perspective on media appears predominantly pessimistic, viewing the virtual space primarily as an escape from reality.

Comparing the role of media in the concept of liquid modernity with seminal works in media theory (particularly the ideas of Marshall McLuhan and Friedrich Kittler) underscores the need to integrate media studies into Bauman's philosophy for a more profound understanding of identity construction principles in modernity. Analyzing McLuhan's approach to defining and analyzing media reveals that comprehending the societal and cultural changes brought about by emerging new media, which themselves convey messages, is crucial for understanding identity construction methods. McLuhan posits that the dominant culture type is shaped by the primary media of the era, suggesting that while printing led to a shift from audio-tactile to visual culture, the 20th century saw a resurgence of audio-tactile culture with the rise of new media.

To further explore media's role as a tool for manipulating reality, as emphasized by Bauman, we can turn to Susan Sontag's work. In her essay collection «Regarding the Pain of Others», Sontag analyzes the portrayal of violence in the media..

Keywords: **media philosophy, visual media, media anthropology, «liquid modernity», identity.**

REFERENCES

- 1) Bauman, Z. *Liquid Times: Living in an Age of Uncertainty.* / Translated from English. Kyiv: "Krytyka," 2013. 176 p. (In Ukrainian)
- 2) Bauman, Z. *Ethics in the Postmodern Era.* / Translated from English by R. Zymovets, O. Yudin, D. Korol. Kyiv: Port-Royal, 2006. 329 p. (In Ukrainian)
- 3) Kirienko, O. *Principles of Constructing Individual Identity in the Modern and Postmodern Eras: Zygmunt Bauman's Approach* / Visnyk Lviv University. Series Philosophical-Political Studies. 2014. №5. Pp. 271–278. (In Ukrainian)
- 4) Petrenko, D. *Philosophical Media Anthropology: Subject and Strategies* / Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series "Theory of Culture and Philosophy of Science". № 52. Kharkiv, 2014. Pp. 128-133. (In Ukrainian)
- 5) Baudrillard, J. *Simulacra and Simulation*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 1994. 164 p. (In English)
- 6) Bauman, Z. *From Pilgrim to Tourist – or a Short History of Identity* / Questions of Cultural Identity. London, 2000. P. 18–35. (In English)
- 7) Benjamin, W. *The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction*, New York: Schocken Books, 1969. 26 p. (In English)
- 8) Czapnik S. *An Interview with Zygmunt Bauman: How to Turn the Word into Fles* / Sage Journals. 2017. URL:<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0263276417715312>. (In English)
- 9) De Querol, R. *Interview: Zygmunt Bauman: “Social media are a trap”* / EL PAÍS. 2016. URL:https://english.elpais.com/elpais/2016/01/19/inenglish/1453208692_424660.html. (In English)
- 10) Kittler, F. *Optische Medien*, Berlin: Berliner Vorlesung 1999, 2002. 331 p. (In English)
- 11) Kittler, F. *Gramophone, film, typewriter*, Transl. from the germ. G. Winthrop, M. Wutz. Stanford: Stanford university press, 1999. 315 p. (In English)
- 12) Kittler, F. *Perspective and the Book*, Transl. from the germ. S. Ogger. Grey Room, Cambridge : Inc. and Massachusetts Institute of technology. 2001. № 5. P. 39-53. (In English)
- 13) Lyotard J.-F. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge.* Transl. from French by Benninton G., Massumi B. Manchester: Manchester University Press, 1984. 110 p. (In English)
- 14) McLuhan, M. *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*, Toronto: University of Toronto Press, 1962. 293 p. (In English)
- 15) McLuhan, M. *Understanding Media: The Extensions of Man*, Cambridge: The MIT Press, 1994. 389 p. (In English)
- 16) McLuhan, M. *The Medium is the Massage*, Berkeley: Gingko Press, 2001. 170 p. (In English)
- 17) McLuhan M. *The Mechanical Bride: Folklore of Industrial Man*, B.Y. : The Vanguard Press, 1951. 157 p. (In English)
- 18) Plecner, A. *Interview with Zygmunt Bauman: Factors Which Made Holocaust Possible, Are Still With Us. Because We Are Still Modern* / Communication Today. 2014. URL: <https://communicationtoday.sk/interview-with-zygmunt-bauman-factors-which-made-holocaust-possible-are-still-with-us-because-we-are-still-modern/> (In English)
- 19) Sontag, S. *Regarding the Pain of Others*, N.Y.: PICADOR, 2003. – 103 c. (In English)
- 20) Wang, P. *Recommendation Algorithm in TikTok: Strengths, Dilemmas, and Possible Directions* / International Journal of Social Science Studies, 2022. URL:https://www.researchgate.net/publication/363416435_Recommendation_Algorithm_in_TikTok_Strengths_Dilemmas_and_Possible_Directions. (In English)

The article was received by the editors 29.03.2023

The article is recommended for printing 18.05.2023